

Nog meer Vlaamse strijders...

Pieter Donche

IN DE BIJDRAGE IN HET VORIGE nummer van dit tijdschrift over 'De hermelijn, een heraldisch fabeldier' lieten we zien hoe voor een aantal Vlaamse families, die zouden meegetreden hebben in de Bretoense erfopvolgingsstrijd van 1341-1345, de verleiding groot was om het hermelijn, dat zij gebruiken in hun wapenschild, te verklaren vanuit dit Bretoense avontuur. En dat de familie van Stavele daarin nog een stap verder ging door zichzelf zowaar te promoveren als afstammend van het huis van Bretagne. Een bewering die historisch onderzoek ook onderuit haalt.

De in het Spaans schrijvende kroniekschrijver Manuel Sueyro vermeldde bij zijn lijst van achttien families, *y otros*, 'en andere'. Wij vonden inderdaad nog met betrekking tot dit avontuur ook een andere, meer uitgebreide lijst.

Van 18 naar 48 Vlaamse strijders

Er waren nog andere families die dezelfde claim deelden. In zijn uitgave van de kronieken van Froissart, ventileert weliswaar baron Kervyn de Lettenhove al in de 19de eeuw in zijn familienamenindex bij de naam Stavele, zijn grote scepsis over hun afstamming uit de hertogelijke familie van Bretagne ('*Stavele ... se prétendaient issues d'un fils puiné de je ne sais quel duc de Bretagne*')¹, maar anderzijds vermeldt hij op dezelfde plaats wel over een andere Vlaamse familie, Schynckeke, die hermelijn in het wapenschild voert, dat (vertaald) '*Boudewijn Schynckeke, deelnam aan de strijd van Joanna van Montfort en zijn bloed vergoot voor haar zaak. Het hermelijn in het wapenschild dat door zijn afstammelingen verder gevoerd werd, herinnerde aan zijn diensten en zijn dood in velden van Bretagne.*'

Zegels van vóór 1375 of 1341-1345 vonden we niet van de familie Schynckeke zodat die bewering niet te weerleggen valt.

Er moet in de familie Schynckeke een oude en rijke traditie van genealogisch onderzoek bestaan hebben.² In het *Fonds Merghelynck* in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel vindt men in één der talrijke genealogische manuscripten op een aparte ingekleefde nota, overgeschreven uit een genealogisch handschrift betreffende de familie Schynckeke³ het uitgebreide verhaal van

de deelname van Vlamingen aan de strijd van Joanna van Montfort. In dit verhaal lezen we over Boudewijn, die met zijn zonen Passchier en Wouter ten strijde trok in Bretagne. Het historische verhaal van de opvolgingsstrijd en de oorlogsverrichtingen wordt zeer gedetailleerd weergegeven.⁴ Het relaas van de historische feiten wordt afgesloten met de mededeling dat Jan IV van Bretagne in 1375 tijdens een bezoek aan zijn oom, Lodewijk van Male, de graaf van Vlaanderen, aan de Vlaamse families die 30 jaar eerder hadden meegetreden met zijn moeder, als erkentelijkheid gaf om hermelijn in hun wapenschild te voeren. Het oude wapen van de Schynckeke's, *van goud bezaaid met lelies van azuur met een schuinbalk van keel beladen met drie schelpen van zilver*, werd door Wouter vervangen door *hermelijn met een schuinbalk van keel beladen met drie schelpen van zilver*.⁵ (Zie illustratie op bladzijde 77.)

Hierna worden, in nog meer detail dan de lijst van Sueyro, volgende personen uit Vlaanderen vermeld, strijdend onder de banieren van Halewijn en Gistel. Als bronvermelding lezen we enkel: '*Il y a eu des Herauts et d'autres qui pour ce sujet ont eu la curiosite de rechercher les particularites de cette expedition, et d'observer les personnes qui ij furent de la province de flandre, et encore que la longueur du temps leur en aijt caché beaucoup de choses Ils ont neantmoins trouvé sous les bannieres de Halewin et de Ghistelle les suivans ...*' (hieronder zijn de namen in het Nederlands vertaald)

Wouter van Gruuthuuse	N. <u>Drinkham</u>	Arnoud en Lieven de Rijcke
Jan van Hondshoote, <i>geseid</i> Stavele	Lodewijk van Maelstede	twee Mazins
Lodewijk van Lichtervelde	Alard van Stapele	een Corbehem
Jan van Herzele	Simon Damman	een van der Heije
Daniel van Haverhaut	Guillaume vander Putten	Jacob van Tutemberg
N. Coolscamp	Arent Camerlincx	Jan Caloen
Gerard van Oostende	Simon Serthomas	Victor en Jan Uphoghe
N. Schiervelde	N. Diemaere	<u>Pieter Marchant</u> met zijn zonen
Jan Peussin	Gerolf Smakelincx	N. Storm
Wouter van Izenberge	Gaspar <u>de Crane</u>	Hendrik van Adegem
Lodewijk van der Burcht	Alard <u>Bampoele</u> en zijn broer	Hendrik Tortegeem
N. Lathem	<u>Boudewijn Schinckel</u>	Lieven Crabbe

Roger en Roland van
Pollinkhove

Wouter en Passchier
Schinckel, zonen van Bou- Hendrik van Elmencort
dewijn

Alard Donche

En onder dezen uit Artesië :

Jan, heer van Roubaix	N. d'Oignies	Mathieu Creton
Roger van Verquineul	Nicolas Davelin	N. de Corsin
Jan van Corneilles	Pieter Varenne	N. Bertelles

Alle namen die door Sueyro vermeld worden treffen we hier ook aan, maar in de meeste gevallen nu ook met een voornaam. Een aantal namen zijn onderstreept.⁶ Vermoedelijk is het een aanduiding van de familienamen uit Veurne-Ambacht, waar ook de familie Schynckele toe behoort. Van der Burch, van Pollinkhove, de Crane, van de Bampoele, Schynckele, Donche en Marchant zijn in elk geval zeer typisch Veurnambachtse families.

De 'hermelijnlegende' en de toetsing

Ook voor de familie Masin, heren van Koudenburg (een heerlijkheid afhankelijk van de Burg van Veurne, in het dorpje Eggewaartskapelle⁷) wordt in hun genealogie het hermelijn expliciet op dezelfde manier verklaard. Over Pieter Masin wordt vermeld dat 'hij vereerd werd met hermelijn door de gravin van Montfort, als beloning voor de trouwe dienst betoond aan haar familie, rond het jaar 1375, in de slag of de veldtocht van Auray in Bretagne⁸ in zijn hoedanigheid van aanvoerder ('maistre de camp'); en door deze beloning en concessie veranderde hij zijn wapen en nam hermelijn met een ramskop van sabel, gehoord van goud, aan, zoals al zijn afstammelingen nog dragen.'⁹

Over de familie van der Burch, schrijft de 16de eeuwse wapenheraut Cornelius Gailliard in zijn overzicht van de wapens van de oude adel van Vlaanderen: 'Le seigneur de le Bourg, d'argent, à trois estrylles de gueulle; maeys depuis l'an 1370, il ont porté, d'ermynes à troes estrylles de gueulle.' (CG, p. 43-44). Gailliard gebruikte meestal materiaal dat hem door de betreffende families aangereikt wat, maar deed ook onafhankelijk onderzoek. En wellicht nam hij slechts over wat hij kon bevestigd zien of op zijn minst geloofwaardig achtte. Zo repte hij bv. met geen woord over de vermeende afstamming van de van Stavele's uit het huis van Bretagne; dat in zijn tijd door de familie gepropageerd werd, maar schijnt hij dus wel geloof te hechten aan de introductie van

hermelijn bij de van der Burch's rond 1370. In de monografie over zijn familie, verklaart graaf Guillaume van der Burch, de invoering van de hermelijnen achtergrond ook vanuit de Bretoense opvolgingsstrijd.¹⁰

Veel van de hogergenoemde 48 families hebben hermelijn in hun wapenschild: van die extra 30 probeerden we ook het wapenschild te identificeren:

Peussin: *hermelijn met een keper van keel en 3 schelpen van goud* (GI 81, 153, 227; GA, St-Donaas, p.59), of *gevierendeeld: in 1 en 4 het vorige wapen, in 2 en 3 hermelijn met een schuinbalk*. (DR III, 119)

van Stapele: *hermelijn met een faas van keel* (GH 115)

Damman: *tegenhermelijn met een keper van zilver* (PB 504)¹¹

Diemaere: *hermelijn met een schuinbalk van keel, beladen met drie bezanten van goud* (GH 43)

de Crane: *hermelijn met een schuinbalk van keel beladen met drie gespen van goud* (GE 971, EW 73, GI 372)¹²

van den Bampoele: *hermelijn met een schuinbalk van keel beladen met 3 ruiten van zilver* (DR 199-200, GI 85)

Schinckele: *van hermelijn met een schuinbalk van keel, beladen met drie schelpen van zilver*

Donche: *hermelijn met een roskam van keel en drie sterren (2,1) van keel*

de Rijcke: *hermelijn met een schuinbalk van keel beladen met drie vijfbladen van goud* (DR II, 225; GH 109)

Mazin: *hermelijn met een ramskop van sabel, gehoord van goud* (GI 118)

Corbehem: *sinopel met een schildhoofd (of dwarsbalk) van hermelijn* (TL 326 en 326)

Uphoghe: *hermelijn met een schildhoofd van azuur met drie bezanten van goud* (GH 122)

Marchant: *hermelijn met drie vijfbladen van keel, geknopt van zilver* (GH 85)

Storm: *hermelijn met drie dwarsbalken van keel* (DR III, 486; PB 757)

Verquineul: *hermelijn met een wassenaar van sabel* (TL 248)

D(*)avelin: *hermelijn met een schuinbalk van keel beladen met drie gespen van goud* (GI 192, 227)¹³

(des) Creton(s): *hermelijn met een linkerschuinbalk van tegenhermelijn* (TL 329)¹⁴

Van de families van Izenberge¹⁵, van der Putten, Serthomas, Smakelincx, Tutenberg, Tortegem, Crabbe, van Elmencort, van Corneilles, de Corsin en Bertelles vonden we geen wapenschild. Vreemd is dat er ook families bij zijn die géén hermelijn in het wapenschild hebben: **van Gruuthuuse:** *van goud met een kruis van sabel* (CG 14, EW 65, PB 102); *gevierendeeld met in 1 en 4 goud met een kruis van zilver, in 2 en 3 keel met een St-Andrieskruis van sabel* (CG 14, EW 65, PB 103 en 639, gelijkaardige types in GD 659-662, in EE 5: 1/4: *de gu. au sautoir d'arg., 2/3: d'or à la croix de sa.*), **van Herzele:** *azuur met een keper van zilver* (PB 735) *keel met een keper van goud* (TL 171), **Camerlincx:** *goud met een St-Andrieskruis geschaakt van zilver en keel* (TL 71) en **van Adegem:** in de 13de eeuw een zegel met 1 of 6 kruisen. (DR 160)

Van de extra 30 families verifiëerden we ook, zoals in onze vorige bijdrage het vroegste voorkomen van hermelijn in het wapenschild van deze families. Van twee vonden we opnieuw een voorkomen vóór de Bretoense erfopvolgingsstrijd van 1341-1345: (voor de gebruikte afkortingen voor de bronnen, zie ons vorige artikel).

Van de familie **van Roubaix** vinden we in 1275, voor Jan van Roubaix weliswaar nog een zegel: *effen onder een schildhoofd beladen met een barensteel van vijf hangers*. (DA 3462) Maar in 1303 reeds Alard: *hermelijn met een schildhoofd rechts beladen met een ster*. (DA 3461)

Van de familie **Verquineul** vinden we al in 1331, Mahieu: *hermelijn met een wassenaar en een barensteel met drie hangers, elk beladen met drie besanten (=penningen)*. (GD 1687)

Als het hermelijn niet uit Bretagne komt, wat dan met de strijders?

Betekent dit dat er ook geen Vlamingen meegestreden hebben in de Bretoense erfopvolgingsstrijd? In Bretoense archiefmiddens schijnt men de Vlaamse participatie in de strijd van 1341-1345 niet meteen te kennen.¹⁶ Maar er waren wel veel verschillende nationaliteiten vertegenwoordigd in de strijd: in 1342 bv. verzekerden de Fransen zich van de steun van Genuese kruisboogschutters en een Spaanse vloot. De Bretoenen hadden hun natuurlijke bondgenoten, de Engelsen. Een vijftigtal Vlamingen is misschien niet meteen voldoende opvallend voor de 'grote' geschiedenis.

Is een eventuele deelname in het kamp van de Montforts politiek geloofwaardig? Hiervoor moeten we even de situatie rond 1340 in Vlaanderen onder de loep nemen. In de in 1337 begonnen Honderdjarige Oorlog tussen Engeland en Frankrijk had Vlaanderen eerst om economische redenen (de wolinvoer) een neutrale houding aangenomen. Maar al gauw was het graafschap helemaal naar het Engelse kamp opgeschoven. In 1340 had Jacob van

Artevelde zelfs Edward III van Engeland in Gent plechtig laten huldigen als de ware koning van Frankrijk. De graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Nevers, een marionet van de Franse koning, was toen al naar Frankrijk gevlucht. Pas na de dood van Artevelde in 1345 slaagde zijn zoon Lodewijk van Male erin terug zijn gezag over Vlaanderen te handhaven. In 1341-1345, de periode van de Bretoense opvolgingsstrijd onder Jan, graaf van Montfort en zijn echtgenote Joanna van Vlaanderen, was Vlaanderen verbonden aan Engeland, die de partij van Montfort steunde. De opvolgingsstrijd was tegen de partij van Blois, die gesteund werd door de Franse Valois koning, Philips VI, de koning die Artevelde's Vlaanderen in 1340 dus niet meer als hun legitieme leenheer erkende. Politiek gezien zou een deelname van Vlaamse strijders dus onvermijdelijk in het Engels-Bretoense kamp geweest zijn.¹⁷

Dat de overwinnaar in de Bretoense opvolgingsstrijd, Jan IV van Bretagne rond 1375 in Vlaanderen op bezoek kwam, schijnt wel historisch vast te staan. Volgens de kroniekschrijver Froissart, die over zijn eigen tijd schrijft (hij was op dat ogenblik bijna 40) zou hij zelfs 18 maanden in Vlaanderen gebleven zijn. Ergens tussen 31 maart en 4 april 1376¹⁸ nam hij zeker deel aan een toernooi in Gent.¹⁹ Dit toernooi was georganiseerd door de hertog van Bourgondië als ontspanning voor de deelnemers in Brugge aan Engels-Franse vredesonderhandelingen. Een brief van 23 augustus 1376 van koning Edward III van Engeland vermeldt ook dat hij in Vlaanderen was. Ook in de stadsrekeningen van Gent van 1376 of 1377 zijn er aanwijzingen voor de aanwezigheid van Jan IV van Bretagne in Vlaanderen (hij kocht er laken).²⁰

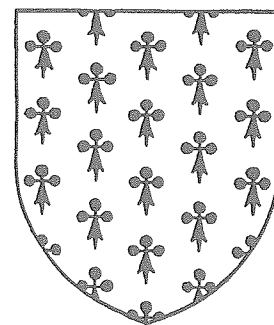
Bekijken we de lijst nog eens nader.

De lijst van 48 vernoemt ook families waar in het wapen géén hermelijn voorkomt. Dus het is niet zomaar een lijst van families met hermelijn in het wapen die a.h.w. in een gezamenlijke aktie een verklaring willen opdringen. En ook is het zo dat een aantal middeleeuwse families die wél hermelijn in hun wapen hebben er toch *niet* in voorkomen. We denken bv. (voor de kasselrij Veurne) aan de families van Bambeke: *hermelijn met een vrijkwartier van keel*²¹, *Bladelin: van hermelijn met een schuinbalk van keel en twee schuinstaken van goud*²², *Zannekin* (waarvan *Niklaas* bekend is als de leider van de opstand van Kust-Vlaanderen in 1328): *van hermelijn met een klimmende vos van keel*. Ook het expliciet opgenoemd zijn van voornamen doet denken aan een echte lijst van individuele personen. De in later eeuwen minder gewone voornamen, zoals *Wouter* en *Alard* treffen we ook aan in gelijktijdige lijsten, zoals bv. die van het Brugge gemeenteleger van 1338-1340.²³

De lijst zou een betalingslijst van vergoedingen kunnen geweest zijn, zoals er nog diverse bestaan, bv. voor het contingent gelicht door Jan III van Brabant in 1338-1339 om te strijden aan de zijde van Engeland in de Honderdjarige Oorlog²⁴, of de strijd van de graaf van Vlaanderen in de slag van Bouvines in 1340 tegen Artevelde.²⁵

In de eerstgenoemde lijst vinden we zelfs een Walter van Lathem²⁶ terug, vermeld in een charter van 14 augustus 1438, die voor de hertog van Brabant deelneemt aan de oorlog tussen Engeland en Frankrijk. Is hij ook de N. Lathem uit de lijst der strijders in Bretagne? Voor Geraard van Oostende die in 1374 in de slag van Baesweiler (ten noorden van Aken) tussen de hertogen van Brabant en Gullik, onder de banier van Ranst streed en er gevangen genomen werd is zelfs de voornaam gelijk aan deze van de lijst der strijders in Bretagne...²⁷

Maar vooralsnog is deze lijst niet in archiefdocumenten opgedoken.

Eindnoten

1. KERVYN, *op. cit.*, dl. 23, p. 162.
2. Het grote genealogische handschrift over de familie Schynckele is wellicht een synthetische versie van oudere gegevens en werd vermoedelijk neergeschreven in 1666. Men vindt echter nog vele andere losse aantekeningen uit de 18de en 17de eeuw in KBB, FM 42 F269A,B,C,D en E waarvan sommige zeker van voor 1666 dateren.
3. KBB, FM 38 dl. 1, dubbel blad formaat A5 ingekleefd vooraan. Er wordt bij vermeld dat dit komt uit de *Généalogie Schynckele, chapitre IV. Arch. Bⁿ de Crombrugge*. Deze laatste is te identificeren met *Bⁿ Albéric-Anatole-M. de Crombrugge de Looringhe* (Brugge, 1842 - Knokke, 1926, voorzitter van de rechtbank van Eerste Aanleg te Gent). Merghelynck heeft in 1893 zijn archieven geraadpleegd.
4. Ons is niet duidelijk waarop de gegevens gebaseerd zijn. Dit kan onmogelijk uit eigen opzoekingen. Ofwel diende de kroniek van Froissart als ofwel de volumineuze uitgave van de in Quimperlé geboren benedictijner-monnik Dom MORICE DE BEAUBOIS, *Histoire ecclesiastique et civile de Bretagne* (Imprimerie de Delaguette, Parijs, 1750), die werden voorafgegaan door 3 delen 'Preuves' (Imprimerie de Charles Osmont, Parijs, 1742, 1744 en 1746).

5. Zijn broer Passchier gebruikte drie ringen van goud (uit het wapen van zijn moeder) op de schuinbalk om zich te onderscheiden van zijn broer, maar wijzigde ook de achtergrond naar hermelijn. Later wijzigde Wouters kleinzoon Boudewijn het wapen nogmaals tot: *hermelijn met een schildhoofd van goud met een halve leeuw van keel, getongd en geklauwd van azuur*. Zie ook verder bij het wapenschild van Izenberge.
6. Dit in een ander 17de of vroeg 18de eeuwse handschriftelijke genealogie van de familie Schyncke in privaat bezit. Dit laatste handschrift bevat 41 in verzorgd humanistisch schrift beschreven bladen van folio formaat en honderden zeer verzorgd getekende en ingekleurde wapenschilden. De tekst verschilt lichtjes van de afschriften die Merghelynck maakte uit het exemplaar van de genealogie Schyncke van Bn. de Crombrugghe de Loringhe.
7. Over deze heerlijkheid en de familie Masin, zie ook: W. VAN HILLE, *De heerlijkheid Coudenburg*, in: *Vlaamse Stam*, 1987, pp. 423-427.
8. Het is niet duidelijk welke episode bedoeld wordt. In het begin van de erfopvolgingsstrijd was er in 1342 een beleg van Auray door Charles van Blois. Anderzijds was er de beslissende eindslag op 29 september 1364, ook in Auray. Zeker is dat 1375 niet kan betrekking hebben op het strijdjaar, omdat vrede gesloten werd in 1365, met de erkenning van Jan van Montfort. 1375 moet dus betrekking hebben op het bezoek van deze laatste aan Vlaanderen.
9. GI, pp. 118-119, geciteerd uit de omvangrijke verzameling van de 17de eeuwse genealoog Jacobus Antonius Kerckhofs (1625-1685). L. Gilliodts-Van Severen noemt de Brugse genealoog Kerckhofs hier '*toujours si exact dans ses crayons généalogiques*'.
10. [graaf Guillaume VAN DER BURCH] *Histoire, origine et généalogie de la maison van der Burch ou du Bourg* (s.l., s.d.) [Brussel, Stevelinck, 1894].
11. DR I, 366-367 vermeldt vele zegels *Damman*, maar nooit met hermelijn, meestal met een gekanteelde poort.
12. De Veurnambachtse familie, niet de Brabantse. In het wapenboek van Gelre (1396-1400) vindt men ook een *Her Boudiin de Crane*, leenman van de graaf van Vlaanderen met dit opgegeven wapenschild. (DR II, 277)
13. Een oude vermelding is anders: 1301, Geraard d'Avelin: een zegel met wapenschild: *geschaakt met een schildhoofd*. (GD 472) en ook 1348: Jacquemes Avelin, een zegel met *een keper beladen met vijf koeken of penningen*. (DR I, 188). Drie afwijkende vermeldingen in GE.
14. Vroeg 15de eeuwse vermeldingen van zegels zijn: 1409: Boudewijn des Cretons: *hermelijn met twee schuinbalken* (GD 5052); 1411, Jacob des Cretons: *hermelijn met twee schuinbalken*. (GD 2561); 1415, Boudewijn des Cretons: *hermelijn met twee schuinbalken met een barensteel*. (GD 2911 en 5230).
15. Het genealogisch handschrift Schyncke geeft voor Jan, zoon van Wouter, gehuwd met Elisabeth van Izenberge een wapen: *keel met een schildhoofd van zilver met een halve leeuw van sabel, getongd en geklauwd van keel*. De Veurnse kroniekschrijver Pauwel Hendrickx (17de eeuw) in zijn *Annalen van Veurne. Beschrijving der prochieën en leenhoven* (uitgegeven door Heemkring Bachten de Kupe in Dokumenten Nr. 3/V.-1 (Nieuwpoort, okt. 1964)) over de familie Izenbergh: '*Sy hadden voor wapenen een schilt gesneden in tweek van onder een*

DISPUTATIONES 4

ERRATA

Computers horen de dingen eenvoudiger te maken en ons leven aangenamer. Dat dit niet altijd zo is, hoeft geen betoog want het blijkt dat zelfs computers geen verweer hebben tegen het zetduiveltje. Zo heeft die kleine antagonist de eindnoten van het artikel over *Hermelijn* van Pieter Donche grondig dooreen gegooid. We zetten even op een rijtje hoe het eigenlijk hoort. Op blz. 58 dienen noten 6, 7, 8, 9 en 10 veranderd in 8, 9, 10, 11 en 12. Noten 11 en 12 op blz. 59 worden 13 en 14. Op blz. 60 wordt noot 11, noot 15. Op blz. 61 worden 12, 13, 14, 15 respectievelijk 16, 17, 18 en 19. Vanaf noot 20 is het weer in orde.

BRIEFWISSELING

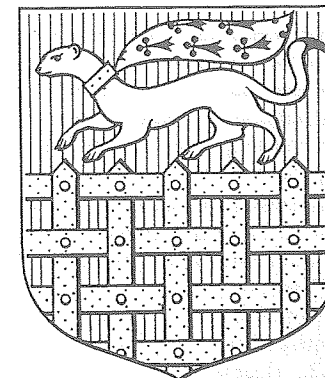
Hermelijn

[...] In zijn, overigens, interessant artikel van de heer Donche over hermelijn, stelt hij in zijn inleiding dat in de heraldiek de hermelijn –het diertje zelf– als wapenfiguur niet voorkomt. Dit moet ik echter tegenspreken, want –volgens mij beschikbare gegevens– komt in een drietal Bretoense steden, met name St.-Malo, Vannes en Auray, de hermelijn als wapenfiguur voor.

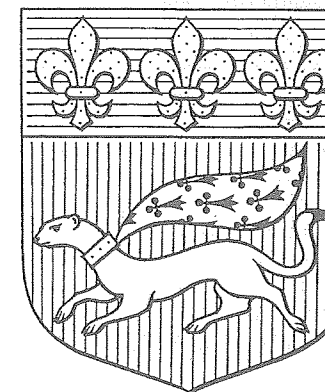
Ik heb de wapens getekend en gearceerd maar voor de goede gang van zaken geef ik nog even de blazoenering. St.-Malo: *in rood een gevlochten tralie- of hekwerk van goud, in het schildhoofd vergezeld van een hermelijn* (*), *gehalsband van goud, waaraan een manteltje van hermelijn*.

Vannes: *in rood een hermelijn* (*), *gehalsband van goud, waaraan een manteltje van hermelijn*.

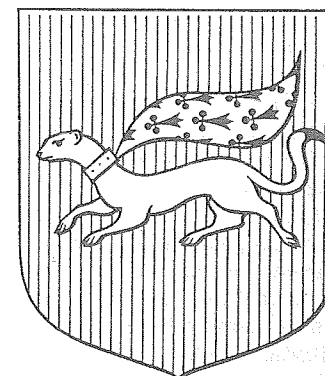
Auray: *in rood een hermelijn* (*), *gehalsband van goud, waaraan een manteltje van hermelijn; een blauw schildhoofd met 3 gouden lilies*.

St. Malo

Auray

Vannes

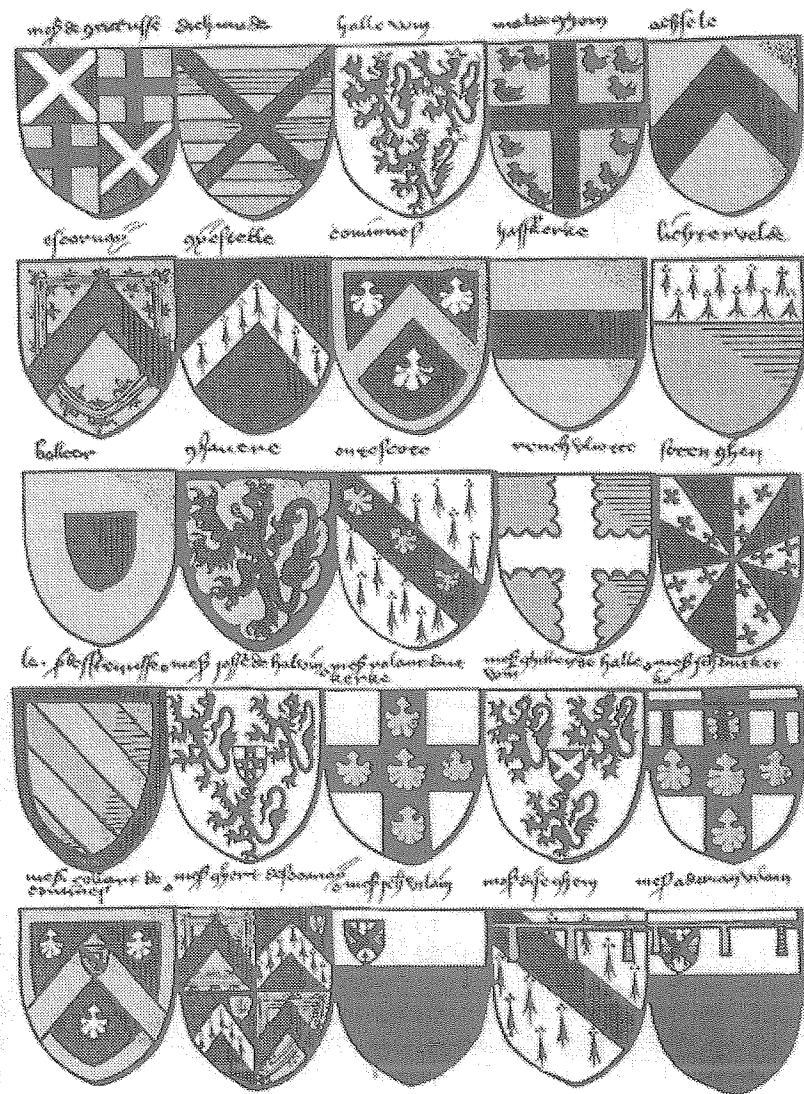
Bergues x	Jauche 25
Berlijn 88	Kassel x
Bern 88 [☞]	Königgut 88
Beveren-Waas 44 [☞]	Königberg 88
Bourbourg x	Könnecke 88
Bourgondië 17 [☞]	Kungslena 88
Bouvines 80 [☞]	Leiden 37 [☞]
Brest 61	Lembeek 20
Broekburg x	Lens 12 [☞]
Brugge 17 [☞] ,37 [☞]	Liezele viiiP
Brussel xxx [☞]	Lille xxxi
Cappadocië 16 [☞]	Loon, land van vi [☞]
Cassel x	Lübeck viii
Clairvaux 92	Malle xvii [☞]
Den Haag 27 [☞] ,28 [☞]	Mechelen 69
Doornik 16	Menaldumadeel (NL) 48 [☞]
Dordrecht 24	Mexico 18
Drenthe xiiiP	Moerzeke vii
Duitsland 18	Morlaix 71
Eggewaartskapelle 76 [☞]	Munte vii [☞]
Estaimpuis 10 [☞]	Namen iii
Fornaie 30 [☞]	Nantes 61 [☞]
Gent 80 [☞] ,viii,xii [☞] ,xv	Napels 36
Gommegnies 25 [☞] ,26	Nevele 10 [☞]
Groningen x	Oleye 12
Halle viii,xvi [☞]	Ooidonk, kasteel 10 [☞]
Hasselt 43 [☞]	Oostenrijk 18,36,40 [☞]
Henegouwen iii	Oost-Vlaanderen ii [☞] ,iii, xiii [☞] ,xv
Hennebont 61	Orval, abdij 21 [☞] ,22 [☞] ,85 [☞]
Hensbroek vi [☞]	Overijssel xiii
Heraldry Society 48 [☞]	Palesteyn 7
Holland xv	Pavie xxi [☞]
Hoorn (NL) 48 [☞] ,50 [☞]	Peer vii [☞]
Horst viii	Rennes 61
Italië 18	

Rijsel v
Roeselare xxii [☞]
Roomse Rijk 15 [☞]
Rotterdam 7 [☞]
St.-Malo xxv [☞]
St.-Winnoksbergen x
Savoie 33 [☞]
's-Gravenhage 27 [☞] ,xv
Sint-Maria Oudenhove 39
Staveren 25 [☞]
Stavoren 23
Tongeren xviii
Utrecht xx
Valus 34
Vannes 61,xxv [☞]
Vaudrey 34
Vauxe 34
Verenigde Staten 18 [☞]
Veurne v [☞]
Villers, abdij 90 [☞] ,92
Villers-la-Ville 91
Visé xvii [☞]
Vlaanderen 61,ii
Vlierbeek xxvi
Waerloos 8 [☞]
Wannegem-Lede 69 [☞]
Wargnies-le-Petit 26 [☞]
Westerlo vii [☞]
Westmalle viii
Westmalle, abdij iv
Wychem 7
Zegwaart 7
Zoersel viii

vel vol hermyne en van boven een gouden vel met een aff clauweerde rooden leeuw, immers het is selve wapenen als dat die van 't geslachte van Schynckelle jeghenwoordig syn voerende'. Het handschrift Schynckele, zegt dan weer, bij Boudewijn (overleden 1444), zoon van Jan en Elisabeth Schynckele, dat hij het familiewapen Schynckele veranderde als eerbetoon aan zijn moeder, en omdat er al te veel onderling gelijkende wapenschilden in het Veurnse waren van hermelijm met een schuinbalk van keel. De vorm nam hij over van zijn moeders familie, de kleuren veranderde hij: keel voor de leeuw in plaats van sabel en de onderkant hermelijm in plaats van keel, dit geïnspireerd op het wapenschild van zijn vader.

16. Volgens een schrijven naar diverse archiefdepots in Bretagne.
17. H. JANSEN, *Middeleeuwse geschiedenis der Nederlanden* (Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1965-1974) p. 90-91.
18. Gezien in 1376 Pasen viel op 14 april, werd volgens de oude jaartijl toen nog in gebruik in Vlaanderen (jaartal pas opgehoogd met Pasen), het toernooi in eigentijdse bronnen gedateerd als in het jaar 1375, wat dus overeenstemt met het meest geciteerde jaartal waarin Jan IV Vlaanderen bezocht.
19. E. VAN DEN NESTE, *Tournois, joutes, pas d'armes dans les villes de Flandres a la fin du Moyen Age (1300-1486)* (Paris, Ecole des Chartes, Mémoires et Documents 47,1996). In deze inventaris op p. 247 gesitueerd in 1375 : *Gand, joutes en l'honneur des ducs d'Anjou, de Lancastre et de Bretagne*. (bron: Froissart, liv. 1, chap. 77, t. VIII pp. 217-218 (editie Luce, Raynaud en Mirot, Paris 1869 Société de l'histoire de France)).
20. M. JONES (ed), *Receuil des actes de Jean IV, duc de Bretagne* (Paris, Institut Armoricaïn de Recherches, nrs. 88 en 89, 1980-1983, 2 dln.) p. 59.
21. J. VAN ACKER, *op. cit.*
22. Reeds in 1284 een zegel hermelijm met een schuinbalk en twee schuinstaken (DE RAADT, I, p. 260).
23. J.F. VERBRUGGEN, *Het gemeentelager van Brugge van 1338 tot 1340 en de namen van de weerbare mannen* (Brussel, Kon. Comm. voor Geschiedenis, 1962). Vermeldt ongeveer 6.000 weerbare mannen met naam en voornaam.
24. Zie DE RAADT, *op. cit.*, dl. I, p. 40.
25. Zie KERVYN de LETTENHOVE, *Oeuvres de Froissart*, zie hoger, dl. XXI, p. 220.
26. DR II, 316.
27. DR III, 69, weliswaar 30 jaar na het veronderstelde Bretoense avontuur.

Bladzijde 84: Een pagina uit het wapenboek van de Orde van het Gulden Vlies met betrekking tot Vlaanderen (*Bibliothèque de l'Arsenal in Parijs, MS 4790*). Opvallend is het aantal leeuwen én wapens met hermelijm. We vinden hier: de Gruthuse, Dichmude, Hallewin, Maldeghem, Achsele/ Escornay, Gyestelle, Cominnes, Haffkerke, Lichtervelde/ Bolleor, Ghavere, Ontescote, Rench Vliette, Sotenghen/ Ir Sr. De Stenusse, Mes. Josse de Haluin, Uykerke, Mes. Roland d'Utkerke, Ms. Ghilles de Hallewin, Mes. Jehr. D'Utkerke/ Mes. Collart de Comines, Mes. Ghert D'Escornay, Mes. John. Vilain, Mes. D'Iseghem, Mes. Aderian Vilain. (Illustratie uit *A European Armorial van Rosemary Pinches en Anthony Wood (Heraldry Today, Londen, 1971) op.cit.*)

Kanttekeningen bij het wapenboek van de abten van Orval

Jos Goolenaerts

ZOALS ER WAPENBOEKEN WERDEN aangelegd van toernooien, van genootschappen, gilden enzomeer, werden ook wapenboeken aangelegd door monniken van abdijen en kloosters. Naar handschriften, bewaard in de archieven van de abdij, werd een lijst opgemaakt van de abten van Orval en hun wapenschild. Het wapenboek zou samengesteld zijn onder de abtperiode van Bernard de Montgaillard (1605-1628) en begint met het wapen van de eerste abt, gewoon *Constantin* genoemd (1131-1145). Van de oudste wapens moet het authentiek karakter beslist als twijfelachtig bestempeld worden. De monniken die opdracht kregen om een wapenboek aan te leggen van hun abdij, dachten aan ieder van hun abten een wapen te moeten toeschrijven. Ook al was er, zoals voor abt Constantin, geen gekend. Dan maar een fictief wapen of dat van een latere wapenvoerende familie waartoe de betrokkene zou behoord hebben. Een zogenaamd *postuum wapen*. Het wapenboek van de abten van Orval telt van 1131 tot 1951 vierenvijftig wapens. Het is niet de bedoeling ze in dit artikel alle te gaan beschrijven (al heeft steller dezès ze alle nagetekend zoals ze in het wapenboek zijn afgebeeld en beschreven). Wij willen alleen enkele kanttekeningen maken bij het boek. Zo zouden, volgens ons, de wapens van de abten *Jean de la Ferté* (1239-1245) en van *Hendrik van Bouillon* (1245-1259), respectievelijk veertiende en vijftiende abt, gerangschikt moeten worden onder de eerder genoemde posthume wapens.

Het armoriaal bevat ook necrologische aantekeningen zoals voor de abt *Thierry d'Ansart*, overleden in 1377, en wiens wapen ook voorkomt op zijn grafsteen.¹ Hieruit zou men kunnen besluiten dat in dit tijdperk zekere abten, zo niet allen, een wapen hadden en vanaf Thierry d'Ansart de wapens van de verdere abten als meer authentiek kunnen beschouwd worden. De auteur van de tekeningen van het wapenboek leefde nog bij het begin van het abbatiaat van Laurent de Laroche (1628-1638) want het wapen van deze abt is ook van dezelfde hand. De monnik die de eerste reeks wapens tekende, tot en met dat van de Laroche, zou een zorgzaam kunstenaar geweest zijn, maar met minder nauwkeurigheid wat heraldische regels betreft.